

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „ПРЕДУЧИЛИЩНА И МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА“**

Адилена Иванова Вандова

Медийно образование и агресивно поведение

АВТОРЕФЕРАТ

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
Професионално направление 1.2 Педагогика (Медийна педагогика)

Научен ръководител:

Проф. дн Божидар Ангелов

**София
2021**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедра „Предучилищна и медийна педагогика“ към Факултета по науки за образованието и изкуствата на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, проведено на 6.01. 2022 год.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Съдържа 204 стр., от които 30 са приложения и литература. Библиографията включва 154 заглавия на книги и статии, от които 147 на български език и 7 на английски.

Дисертацията съдържа 2 таблици, 14 диаграми, 1 илюстрация.

Защитата на дисертацията ще се състои на..., в....

ПРИНОСИ;

1. Дисертационният труд предлага на анализ отношението медийно образование – агресивно поведение на децата от предучилищна възраст – тема, която не е достатъчно интерпретирана

2. Направено е анкетно проучване по темата „Медийно образование“, което може да бъде използвано за по-широко изследване на проблемите на медийното образование и агресивното поведение на децата

3. Модел на 2 педагогически ситуации, свързани с овладяване и превенция на агресивните прояви

Съдържание на дисертационния труд:

Увод.....	4
<u>ПЪРВА ГЛАВА: МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....</u>	7
<u>1.1 Информационното общество – нашата нова реалност .....</u>	7
<u>1.2 Информационното общество, знание, образование .....</u>	10
<u>1.3. Медийното образование.....</u>	13
<u>1.3.1 Медийна педагогика, медийно образование, медийна грамотност – изясняване на понятията .....</u>	15
<u>1.3.2 Медийната педагогика – свързващо звено между медии и образование .....</u>	17
<u>1.3.3 Измерения на медийната грамотност като социализиращ фактор.....</u>	20
<u>ВТОРА ГЛАВА: МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И АГРЕСИВНОТО ПОВЕДЕНИЕ.....</u>	
<u>2.1. Детската агресия – същност, причини и фактори за проява на агресивно поведение.....</u>	22
<u>2.2 Децата, медиите и агресивното поведение .....</u>	25
<u>2.2.1. Децата и медиите – специфика на възприемане и влияние върху агресивното поведение на децата.....</u>	25
<u>2.2.2. Рисковете на онлайн пространството и медийното образование като превенция на агресивно поведение .....</u>	28
<u>2.3 Семейството и учителите от детската градина – заедно в превенцията на детската агресия .....</u>	29
<u>ТРЕТА ГЛАВА: ПРОГРАМНА РАМКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОУЧВАНЕТО .....</u>	
<u>3.1. Програмна рамка .....</u>	34
<u>3.2. Методи на изследването. ....</u>	37
<u>3.3. Анализ на резултатите от проучването .....</u>	38
3.4 Интегриране на информационни технологии в образователния процес в детската градина. Медийното образование като ефективно средство за намаляване на детската агресия.....	53
<u>ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....</u>	57

УВОД

Настоящият труд анализира отношението медийно образование – агресивно поведение в бързо променящите се условия на информационното общество и информационната култура и политиката, която държавата, образователните институции, самите медии и гражданските организации провеждат за неговото утвърждаване и реализация. Отношението на властите към проблемите и развитието на медийното образование е показател за наличието или липсата на политическа мъдрост и далновидност. Без съмнение медийното образование е образование днес за утре. За реализацията на самото информационно общество се приемат закони, регламентира се система за управление, осигуряват се финансови, човешки и материални ресурси. В същото време България се стреми да бъде участник в европейския процес и неделима част от общото европейско и световно информационно общество. Политиката за сътрудничество изисква осигуряване на обществен достъп до информация и технологии.

Основания и мотивация за избор на темата

Проблемът за формиране на комуникативна, информационна и медийна култура е интересен на първо място със своята значимост с това, че разглежда един исторически, политически и културен процес, на който сме свидетели. Този процес предизвиква изследователски интерес както с динамиката си, така и със значението, което има за националната – българска – така и за регионалната и глобална среда. **Изграждането на комуникативни знания, умения и способности е необходимо особено на децата, за да бъдат подготвени за своята социализация в общество, доминирано от съвременни технологии и средства за масова комуникация.**

На второ място темата привлича и със своята **актуалност**, както към момента, така и в следващите десетилетия, когато информационните и дигитални технологии ще заемат все по-голямо място в ежедневието на човека, а дигиталните медии ще предлагат информация и комуникация, която е на практика неограничена.

Пандемията, заляла света през 2020 година и продължаваща до момента, рязко ускори процесите. Животът, в това число и образованието премина онлайн. Това постави на изпитание всички и в същото време с особена острота се откриха проблемите, свързани с образованието, технологиите и правото на достъп до тях.

На трето място интересът ми към проблема за медийното образование и медийната грамотност на децата от предучилищна възраст се провокира и от факта, че изследването на отделните аспекти на взаимодействието на децата с медиите, в това число и на държавната и европейската политика в посока на образованието и възпитанието, се отнася до няколко различни науки. Това от своя страна предполага интердисциплинарен подход, при който историята, днешното състояние и перспективата на развитието на медийното образование могат да бъдат проследени и анализирани и като цялостен процес, и като специфично отношение медийно образование – медийна грамотност – прояви на детска агресия, което е акцент в настоящата разработка. Връзката медийно образование – агресивни прояви е разгледана в посока възможностите на ранното медийно образование за намаляване на агресивното поведение при децата от предучилищна възраст и улесняване на тяхната социализация и подготовка за следващата училищна степен.

Днес новинарските емисии преливат със съобщения за агресивни прояви на деца и ученици към техни връстници, към по-малки от тях деца, но и към възрастни хора. Детската агресия е сериозен социален проблем.

Правят се изследвания и статистики с впечатляващи резултати. Педагози, психолози, социални работници и медийни специалисти търсят корена на нарастващата детска агресия и предлагат различни теории и решения за преодоляване на проблема. А родителите се чувстват безпомощни или се тревожат какво се случва с децата им.

Интерпретацията на тези факти и явления, анализът и изводите, които правим, потвърждават необходимостта от въвеждане на медийното образование в учебните програми и развитието на медийната грамотност от ранна възраст като способност за правилно разбиране и използване на медиите и като път за социализация на подрастващите, които са утрешни граждани. От медийно образование се нуждаят всички, но фокусът на нашето внимание е към децата от предучилищна възраст, тъй като това е темата на изследването. И сме убедени в това, най-вече поради обстоятелството, че за децата от три до пет години медийната грамотност като продукт на медийното образование, е силно педагогическо средство в ръцете на родителите, а за групата от пет до седем години тя изгражда поредица от умения и компетентности, които подготвят децата за постъпване в училище, което е следващ важен етап в развитието на детето и неговата социализация.

При анализа на връзката медийно образование – медийна грамотност – прояви на агресивно поведение от страна на децата и взаимодействието им с медиите за стимулиране или обратно – за намаляване на такова поведение отчитаме липсата на социален и медиен опит на децата от тези възрастови групи. В анализа по тази причина се отделя внимание на родители, семейство и педагози от детската градина като формиращи и контролиращи фактори, опосредстващи връзката медии – деца. За това, разбира се, е необходимо самите те да притежават медийна грамотност. Това разширява обхвата на медийното образование като

потребност за всички възрасти и необходимост за реализирането им в тази роля. По тази причина в разработката търсим тяхното място и отговорност, както и отговорността на медиите за предлаганото медийно съдържание.

С оглед на бързото навлизане на технологиите в живота на хората от XXI век, проблемът медийното образование – детска агресия се интерпретира в дискурса на развитие на технологиите и информационното общество – нашата нова реалност.

Дисертационният труд има следната структура: увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, библиография, приложения.

Дисертационният труд е опит отношението медийното образование - детска агресия да се проследи както в полето на теорията и нормативната база, така и като реализация на образователни стратегии и осигуряването на правото на информация и достъп до дигиталните технологии на всеки гражданин, в това число на всяко дете като алтернатива и превенция на прояви на агресивно поведение както и неговата защита от неподходящо съдържание, нежелана манипулация, злоупотреби и други кибер престъпления, свързани с присъствието на децата в Интернет.

ПЪРВА ГЛАВА

МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА, ИСТОРИЯ, АСПЕКТИ

1.1 Информационното общество – нашата нова реалност

През последните няколко десетилетия светът живее в нова фаза на общественото си развитие. Свидетели сме на глобална социална промяна, която извежда света и човечеството в нов исторически стадий.

Началото на големият дебат за генезиса на промените, които настъпват в глобален мащаб е поставено от Д. Бел. Тези промени той дефинира в своето изследване „Противоречията на капитализма: доиндустриална, индустриална и постиндустриална – трите вододела в историята на човечеството. (Бел 1994)

В проучванията на общественото развитие, направени от друг учен в края на XX век – испанецът Мануел Кастелс (Кастелс 2004), се подчертава значението на развитието на технологиите и специално на информационно-комуникационните технологии. Мануел Кастелс подчертава необходимостта от изграждането на мрежи, които, подкрепени от информационните технологии, постепенно премахват съществуващите организационни форми, основани на различните социални логики. Според М. Кастелс настоящата технологична революция превръща в основни действащи сили не информацията и знанието, а по-скоро тяхното прилагане. Всичко това извежда модерното схващане за позицията на информационните технологии при иновативните процеси и при тяхната употреба. ИКТ не са инструменти за прилагане на информацията и знанието, а са процеси, подпомагащи тяхното развитие.

Изводът, който М. Кастелс прави, е, че потенциалът на човешкия ум е решаващият елемент на производствената система и е достигнал до равнището на пряка производствена сила.

Информационно общество е нова историческа фаза в развитието на човешката цивилизация, в която главни продукти на производство са информацията и знанието. От само себе си е ясно, че това ново общество ще се реализира от хора, подготвени за неговите предизвикателства.

Терминът информационно общество (*information society*) за пръв път се появява в Япония. Използва се като базисно понятие в доклада на специална група по научни, технически и икономически изследвания,

създадена от японското правителство за разработка перспективите за икономическо развитие на страната. В доклада са определени основните характеристики на новото общество.

В Европа и в България понятието информационно общество се свързва предимно с интеграционните процеси на европейско, локално и регионално ниво. Идеята е, чрез активно развитие и прилагане на високите технологии да се подкрепя политическата, икономическата, социалната и културна интеграция. В този смисъл са подготвени редица документи, препоръки и регламенти, посветени на внедряването с постоянен растеж на информационно общество с общоевропейски и национални приоритети, отнасящи се и до медийното образование като ключов фактор в успешната му реализация.

Основните особености, които характеризират информационното общество са: Високо развити технологии във всички сфери и дейности – финансови, стопански, административни, икономически, социални, образователни, културни и др. По своя характер тези технологии са глобални.

Образованието е основен приоритет за обществото. Бързото развитие на технологиите в първите две десетилетия на XXI век и потвърждават, и оспорват твърденията на Кастълс, поставяйки науката и образованието в догонваща позиция.

Няколко различни поколения се изправиха пред предизвикателствата на тази огромна трансформация на социалния живот. Марк МакКриндъл, австралиски социолог, в своята книга „Отвъд думите“ прави класификация на тези поколения и ги групира като; старейшини, бейбибумъри, поколения X, Y, Z и поколение „Алфа“. Всяко едно от тези поколения има различен специфичен опит в използването на информационните технологии и различно отношение към тях.

Друг изследовател, Марк Пренски, на степента на боравене и използване на съвременните технологии прави друго разделение на поколенията, като ги класифицира в четири групи: Digital Aliens (Чужди на дигиталното); Digital Immigrants (Дигитални имигранти); Digital Adaptives (Адаптиращи се към дигиталното); Digital Natives (Дигитални туземци).

1.2 Информационно общество, знание, образование

В новата епоха информацията и знанието стават основа и ресурс за развитието на всяка сфера – икономика, технологии, организация и управление на производството и услугите, транспорт, комуникации, медии, политически отношения, културен диалог и трансфер и така нататък. Преработката на информация и ресурсното използване на знанието са всепроникващият принцип на системата на съвременното общество.

Към всички тези промени поколенията се отнасят различно и затова във всички сфери на живота, във всяка професия, в образованието и в семейството има и дигитално отчуждени, и адаптиращи се, и дигитални имигранти, и дигитални туземци. И трябва да кажем, че това демографско и възрастово разграничение се среща в различни съчетания в различните социални общности, но в повечето случаи между тези поколения стои пропаст..

Това противоречие на XXI век, би могло да се изглади единствено чрез медийното образование в най-широк възрастов и демографски обхват като задължително условие за реализиране на целите на образованието и път към медийна култура. Това се налага от факта, че всички сфери на социалната практика са завладени и доминирани от технологиите – информационни, комуникационни, цифрови.

В доклада на международната комисия на ЮНЕСКО, възглавявана от Жак Делор, „Образованието – скрито съкровище“ се казва,

че модерното образование се състои в това: **Да се научим да знаем; Да се научим да правим; Да се научим да живеем заедно; Да се научим да живеем с другите; Да се научим да бъдем** (Делор 1996)

Следователно образованието трябва да бъде модерно и иновационно с ясни цели и съобразени с целите хуманни и демократични методи. Тази необходимост извежда на преден план медийното образование, медийната педагогика като ново направление в науката.

Променя се и същността на самото образование. Променя се начинът на писане, на четене, на учене, променя се начинът на преподаване и разпространяване на знанието. Това поставя пред образованието изискването да подготвя днешните подрастващи и ученици за успешно включване в икономиката на ХХІ век.

И това е голямото изпитание и предизвикателство пред образователните институции и свързаните с образованието – учени, учители, педагози. Скалата, по която приносът им се оценява е в по-голяма степен морална, етична, ценностна.

Днес всичко може да бъде превърнато в информация и медиите са едновременно и среда, в която информацията съществува, и средството, с което информацията се създава, съхранява и разпространява. Но не всяка информация е знание. **И медийното образование е необходимото условие за възприемане и използване на тази информация, за да стане тя знание в полза на личността и на общността.**

Тази идея рефлектира върху разширяване на концепцията за универсалния достъп, така че да включи достъпа до съвременни телекомуникационни услуги за всички детски градини, училища, университети, библиотеки и други институции с образователна и културна насоченост.

По отношение на достъпа до информация, социалното изключване, информационното неравенство и регионалните различия са друг социален и етичен проблем, характерен за информационното общество.

Като пример можем да вземем пролетта на 2020 година, когато поради наложената от обстоятелствата социална дистанция учебните занятия станаха дистанционни онлайн. Тогава в пресата се появило множество публикации за хиляди деца, останали временно извън системата на образование, поради това, че нямат устройствата, необходими за обучение в Интернет среда. Породи се и недоволство от страна на родители и учители, поради невъзможността на училищата да предлагат такива. Самите деца остават с некърнено достойнство и чувство за социално отхвърляне.

Ето защо наред с всички същностни положителни ефекти, информационното общество крие някои опасности, които трябва да имаме предвид и срещу които медийното образование има предпазващ ефект:

Дълбоките социални промени в обществената среда обезцениха традиционните ценности и отрекоха създавани през вековете традиции, знания и човешки опит. Необходим е нов подход, който да осигури ефикасни промени в образователната система, призвана да подготвя младите хора за успешната им житейска реализация.

1. 3. Медийното образование

Времето, в което живеем, предполага постоянно движение и преселение на огромни потоци от хора, емиграции и имиграции, смесване на хора от различни народи, етноси, раси, религии, култури, цивилизации. Това изисква от всички знаене и ползване на чужди езици, овладяване на комуникативни умения, притежаване на способности за разбиране. От съвременния човек се изисква да притежава способност да си служи с

компютри, компютърни мрежи и технологии, да работи с Интернет, да усвоява ежедневно увеличаващия се брой дигитални устройства, приложения, платформи и възможности за получаване, разпространение и създаване на информация и мултимедийни продукти. Това е невъзможно без съответстваща комуникативна, схващана като широк набор от компетентности за комуникации и социализация, и висока степен на медийна грамотност – ключова компетентност за ефективно и безопасно използване на медиите, за осмисляне и анализ на информация, за разпознаване на явна или скрита манипулация.

Цел и задача на медийното образование е да покаже как медиите могат да възпитават, образоват, обучават и съветват, да ориентират и информират, както в семейна среда, така и в образователната институция. (Ангелов 2008) . През 1999 г. и 2002 г. под егидата на ЮНЕСКО са проведени срещи и консултации, които завършват с посочване на *медийното образование като основно право на всеки гражданин от всяка страна на света и се отправя препоръката медийното образование да бъде въведено навсякъде в рамките на националната образователна програма*“, а информационната грамотност е дефинирана като "ключ към социалното, културното и икономическо развитие на нациите и общностите, институциите и индивидите в 21-ви век". И че тя трябва да бъде неразделна част от образованието за всички. Това е нов вид грамотност, без която е невъзможна реализация.

За страните от ЕС са дефинирани следните осем *ключови компетентности: комуникация на роден език; комуникация на чужди езици, математическа компетентност и основни познания в областта на природните науки и технологиите, дигитална компетентност (информационни и комуникационни технологии) , умения за учене,• социални и граждански компетентности;*

инициативност и предприемачески умения; компетентности в областта на културата и на творческите изяви.

Цел и продукт на медийното образование е медийната или дигитално-медийната грамотност, приета като девета ключова компетентност. Медийната грамотност има широк демократичен и социален хоризонт. В Резолюция на ЕС се посочва, че ***медийната грамотност е основно демократично умение***, което овластява гражданите“ ([Резолюция на ЕС относно плурализма и свободата на медиите в ЕС 2018 | Медийно право \(wordpress.com\)](#) (посетен 9.04.2021)

Ето защо осигуряването на детските градини, училищата и университетите с достатъчно съвременни дигитални средства за обучение е от първостепенно значение. Наред с това стои и въпросът за високо подготвени кадри – учители, преподаватели, педагози, които не само да използват техника и технологии в образователния процес, но и да са в състояние да обучават чрез тях и да създават навици, умения и компетентности у своите ученици. С революцията на дигиталните технологии и тяхното използване в комуникационната парадигма се появи необходимост от нов тип знание и от нова образователна парадигма, основана на философията на конструктивизма и конективизма. (Данов 2020)

1.3.1 Медийна педагогика, медийно образование, медийна грамотност – изясняване на понятията

Новите информационни и комуникационни технологии днес са решаващи за включеност и участие в образователните процеси. Тази ситуация изведе на преден план и засили значението на медийното образование и медийната грамотност, като съществено преоцени тяхната същност, роля и функция. С превръщането на медиите в ключов фактор за по-добро разбиране на процесите в обществото и пълноценното участие в

демократичните и културните промени в него нарасна нуждата от медийна грамотност. Медиите се превърнаха в среда и средство за усвояване на знание и това превърна медийната грамотност в основно право на всеки гражданин, както и в залог за релевантно развитие и участие в демократичните процеси.

Понятията медийна педагогика, медийно образование, медийна грамотност твърде често се употребяват като синоними, без да се посочва дефиниция или по-скоро съществуват множество. Това е така защото в много отношения те се припокриват и преплитат. Те включват в себе си нов смисъл и нови дейности, които разширяват самото понятие. Това е така поради бързото развитие на комуникационните и информационни технологии, което допълва понятието от компютърна грамотност до дигитално-медийна грамотност.

Още от древността Аристотел определя комуникационният процес като акт, чрез който предишен опит и знание се предават чрез уменията на говорене и убеждаване от едни хора на други. Като средство за усвояване и промяна на действителността, комуникацията „ни помага да мислим критично, да анализираме и синтезираме разнообразни и нерядко взаимно отхвърлящи се обекти, да формулираме твърдения, да даваме оценки, да правим изводи, да мотивираме и защитаваме собствения си избор“ (Данов 2016, с.20)

С манипулативния характер на комуникацията и на медиите се занимават анализатори като П. Лазерфелд и Е. Кац, У. Шрам и М. Маклауд, Н. Чомски и У. Липман, А. Портмън и Й. Киршнер, Б. Смит и др.

Именно срещу манипулативната и заблуждаваща функция на обществените и частните медии, медийното образование и произтичащата от него медийна грамотност са средството, което ще помогне на човека да

се ориентира правилно в огромния поток от информация, фалшиви новини, подлъгващи реклами и др.

В България с теоретичните проблемите на масовата комуникация и медийното въздействие се занимават Т. Петев, М. Пешева, О. Стефанов, Д. Пейчева и др., а с педагогическите аспекти – Д. Данов, Б. Ангелов, М. Алексиева, Л. Ангелова, Пл. Легкоступ, К. Михайлова и др. През 2001 г. е защитена и първата дисертация по проблемите на медийната грамотност.

Още през втората половина на ХХ век в Западна Европа в педагогическата наука започва да се формира направление медии – образование. Развитието на информационните технологии извиква необходимостта учащите да могат да ги използват, да развият у себе си медийна култура, която да им позволи правилно да възприемат информацията, да се ориентират във все по-големия брой медии, да изработят критерии за възприемане, усвояване и използване на информацията, която им се предлага, като същевременно се отнасят към нея оценъчно-критично. Най-напред това се случва в напредналите в технологично отношение държави като Англия, Канада, Франция, САЩ.

Главният източник на знание – книгата променя своя облик, четенето като вид комуникация променя своя характер и място в живота на индивида, Образованието като форма на обучение се задъхва в надпревара с динамично променящата се образователна среда. Традиционните медии вестник, списание, радио престават да бъдат главни средства за масово осведомяване.

Появява се необходимост този процес да бъде изучен и анализиран с оглед неговата социална значимост и по същата причина да се потърсят форми за адекватно образователно и възпитателно поведение, които да се изразят в конкретен образователен модел. Това ново

направление в педагогиката, идеята за което е възникнала още с появата на телевизията, днес добива особена актуалност.

1.3.2 Медийната педагогика – свързващо звено между медии и образование

В България има няколко университета, в които преподават специалности и/или дисциплини, свързани със систематичното развитие на медийната грамотност и прилагането ѝ за целите на образованието. Между тях водещо място има Факултетът по науки за образованието и изкуствата (ФНОИ) на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, където към ФНОИ е разкрита самостоятелна специалност „Медийна педагогика и художествена комуникация“ на български и английски език и за момента това е най-добрата практика по проблемите на медийната педагогика, в която български и чуждестранни студенти придобиват „задълбочени и многостранни комплексни знания както в областта на теорията, историята и функциониране на изкуствата, така и за спецификата на комуникациите и медиите в сферата на културата на обществото.“ (Ангелов 2018)

Медийната педагогика, разбрана като теория за обучението и медиите, означава знание за медиите, как функционират и общественият контекст, в който се, създават и реализират, начините на употреба и възможностите за образование, възпитание и развитие. Тя има три основни направления, в които да се развива: теория за медийното образование, теория за медийната социализация, теория за педагогическото въздействие чрез медиите. (Данов 2016)

Движеща сила в развитието на обществото е информационната култура на гражданите. По своята същност информационната култура е способността на обществото да използва информационните ресурси, средствата за комуникация и информационните технологии по най-полезния и ефективен за неговото развитие начин.

Дигитализацията добави нов смисъл на понятието и все повече се налага понятието медийна грамотност и медийна култура. Понятието се разширява до дигитално-медийна грамотност.

Медийната грамотност е комплекс от компетенции, изградени на четири нива: а) Медийна осведоменост (media awareness): знания относно различните средства за представяне и разпространение на информация чрез печатни, електронни и интернет-базирани медии, за възможностите за тяхното използване, както и за свързаните с това предизвикателства; б) Разбиране на медиите (media understanding) - знания и умения, необходими за критичното анализиране на медиите и тяхното съдържание; в) Отношение към медиите (media attitude) – подходящи нагласи, свързани с медиите, дигиталните технологии и възможностите, които те предоставят; г) Медийно поведение (media behavior) – осъзнато използване на медиите и дигиталните технологии за нуждите на личностно и професионално развитие. (Данов 2016)

Задача на медийната педагогика е да създава и утвърждава навици и умения за критична оценка на медийното съдържание и посланията, които то отправя към аудиторията. Медийната педагогика е средство за формиране на медийна грамотност. Под медийна грамотност разбираме уменията, които се очаква да развият децата за критично мислене, креативност, колаборация, комуникация. Те са необходими на подрастващите, за да им осигурят възможност да научават нови и нови неща.

Благодарение на технологичната, информационната и медийната грамотност се придобиват и развиват необходимите умения за правилното израстване на децата и подготовката им за бъдещето. Такива житейски умения са гъвкавост, адаптивност, инициативност, отговорност, лидерство, социални умения.

Познанията, получени в процеса на обучение и ползване на нови технологии, рефлектират върху всички умения, свързани с житейската реализация на личността и възможността за социална интеграция. В предучилищна възраст медийното въздействие върху децата е различно и се определя както от индивидуалните им интереси, така и от интересите на родителите и от възможностите им да притежават различни видове дигитални устройства и продукти.

Активното общуване на детето с медиите се дължи на неговото естествено любопитство, интерес и желание да научава нови неща. Това до голяма степен улеснява в тази ранна възраст изграждане на първоначална медийна грамотност в нейните основни компоненти, формулирани от Соня Ливингстон (Livingstone 2004): достъп, анализ, оценка и създаване.

Медийните теории, в по-голямата си част се отнасят за класическите средства за масова информация – преса – вестници и списания, радио, а от средата на XX век и телевизия. С новите технологии се родиха и новите медии и нов тип медийно съдържание. Уеб базирани медии, Интернет и обвързаните с него нови медии имат различен характер и информацията, достъп до която те осигуряват, е на практика безгранична и почти мигновена. Те са интерактивни, съчетават писмени, графични, аудио, визуални, музикални и виртуални продукти и функционират в принципно нови измерения на време и пространство. (Пейчева 2014)

Медийното образование се отнася до всички медии, което включва печатното слово и графика, звук, движещи се изображения, представени чрез всеки вид технология. Медийната грамотност, като резултат от този процес, помага на човек активно да използва възможностите на информационното поле, предоставени от телевизия, радио, видео, филми, пресата и Интернет.

„Медийната грамотност е образователен подход, чиято цел е да даде на потребителите на медии по-голяма свобода и избор, като ги научи как да получават достъп до медиите, да анализират, оценяват, създават и разпространяват медийни продукти.“ (Данов 2016)

Дигиталната грамотност стои най-близо до традиционната. Тя включва четене, писане, математика и управление на социално поведение. Нейни компоненти са достъпност, управление, оценяване, интегриране, създаване и обмен на собствена или чужда информация. Това може да се случва самостоятелно или в мрежа група или в Интернет среда.

1.3.3 Измерения на медийната грамотност като социализиращ фактор

В такива рамки, медийната грамотност се определя като възможност на млади и стари да развият знания, ценности и широк диапазон от умения и компетенции за критическо мислене, общуване и управление на информацията, да станат разумни потребители и творци. Затова тя е важна и прогресивна стратегия за възпитаване на мислеци ангажирани граждани, способни да усвояват, но и да създават и разпространяват информация.

Под медийна грамотност най-често се разбира създаването на компетенции в областта на новите технологии и включва умения за правилно разбиране на медиите като среда, език, средства и съдържание. Тя включва и един важен аспект – влияние, контрол и регулация по отношение на медии и дигиталните устройства от страна на медийни специалисти, педагози, учители и родители.

От всичко казано дотук, става ясно, че познатото от векове понятие грамотност в информационната епоха, в която живеем, значително се разширява. То включва различни видове грамотност и компетентности –

от класическото „четмо и писмо“, езикова комуникативност, знакова, символна, технологична, компютърна грамотност до уменията, чрез познаване на принципите, по които работят съвременните комуникационни технологии, да се открива необходимата информация, да се проверява, анализира и правилно да се борави с нея. Това дава възможност и за преодоляване на проблемите и негативните последици от използване на медиите, чрез една правилна нагласа у детето за осмисляне на информацията, която получава.

„Медийната грамотност помага на човека да използва възможностите на информационното поле на телевизията, радиото, видеото, кинематографа, пресата, Интернетта и допринася за по-добро разбиране на езика на медийната култура.“. (Алексиева 2014, с. 7)

Медийната грамотност има силен социализиращ ефект. Тя е ключова компетентност за днешното общество на технологиите, защото дава знанията и уменията, с които човек може да използва ефективно и съзнателно медиите за да може да се включи успешно в живота на обществото. Това е обществена и лична потребност на индивида от всяка възраст.

Деца от предучилищна възраст масово използват както телевизията, така и всички съвременни дигитални средства – смартфони, таблети, компютри, затова е необходимо „да бъде намерен най-ефективният начин за включване на медиите в образователната практика на всички нива (във възпитание, педагогическо взаимодействие и обучение), т.е. те да бъдат възприети и наложени като ефективно средство на преподаване“ (Данов 2018)

ВТОРА ГЛАВА

МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ДЕТСКА АГРЕСИЯ

2.1. Детската агресия – същност, причини и фактори за проява на агресивно поведение при децата от предучилищна възраст

Агресията, най-кратко казано, е поведение, което причинява вреда. Думата е от лат. *agressio* и означава нападение, завладяване чрез насилие. Това насилие, често дефинирано като тормоз има своето проявление чрез различни форми и модели, които се наблюдават в отношението на децата по отношение на други деца, родители, играчки, вещи или към самите тях. В ранната и предучилищна детска възраст това отношение е по-често импулсивно и незлонамерено, отколкото враждебно и с намерение да бъде извършен съзнателен тормоз или целенасочено причиняване на щета. В този смисъл по-правилно е да говорим не за агресия, а за агресивно поведение. (Пенев 2013,) Сама по себе си агресията означава незадоволена емоционална потребност. Затова най-съществено в случая е да се открият скритите дълбоко в душата на детето причини, които пораждат агресивно поведение към другите или към себе си. Причините за агресивно поведение могат да бъдат различни, а могат да бъдат и натрупани няколко едновременно. За детето е полезно да разтовари гнева си, но ако тези състояния са твърде често явление, това е знак, че може да се формира такова характерно поведение. Едно е агресивната реакция, породена от гняв, зад който често се крие страх, а друго е дете, на което агресията се е превърнала в черта на неговия характер – това е изграден в ранното детство модел на поведение, който в последствие се отключва автоматично.

Поради беден поведенчески репертоар, в предучилищната възраст детето може да използва своя агресивен импулс като форма на общуване, начин за печелене на внимание, дори като провокация към родители и възрастни като по този начин отстоява своя интерес. Основната причина за възникване на конфликтната ситуация е стремежът на детето да

общува и непознаването на достатъчно неагресивни начини на общуване и комуникация на този етап на развитието си. (Пенев 2013)

В зависимост от агресивния акт, агресията може да бъде вербална и невербална, инструментална и враждебна, индивидуална и групова, а в зависимост от мотивацията различаваме специфична агресия, тормоз и агресия по време на игра.

В различни изследвания, наблюдения и опит специалистите стигат да обобщаващия извод, че в ранната и предучилищна възраст агресивното поведение е променливо по възраст и пол. При 3 и 4 годишните при 5 и 6 след тази възраст намалява Според експериментално изследване „Етноагресивни модели на поведение в предучилищна възраст“, осъществено от екип от преподаватели от Софийски университет Р. Пенев, И. Колева, Л. Пенева, Вл. Стойчев, Г. Георгиева, М. Легурска, П. Денев в няколко града в страната, 39,5% от децата в предучилищна възраст са имали агресивни прояви, при момчетата този процент е 45,2%, а при момичетата 33,6%.. Според същото изследване 1/10 от децата проявяват обмислена, преднамерена и насочена агресия. Тази констатация потвърждава засилващата се тенденция за зачестяване на проявите на агресия.

Здравословната и овладяна агресивност е в основата на чувството за самоценност и достойнство. Децата не бива да се лишават от тази възможност. Правилното поведение в случая е родители и учители адекватно и своевременно да реагират при неприемливото поведение и да намират и предлагат алтернативни модели за справяне. Като алтернатива на агресията при деца са просоциалното поведение, емоционалната интелигентност, толерантността и позитивната нагласа към околния свят и другите, което може да се постигне със адекватни семейни и педагогически интеракции, реализирани в предучилищна възраст.

Жан Пиаже предоставя не само различно обяснение за развитието на детето, но и нови възможности за неговото изследване. В основата на теорията на Жан Пиаже стоят идеите за когнитивно развитие на детето и структурата на интелекта. Детето разбира света чрез своята гледна точка, без да допуска съществуването на друга чужда гледна точка. Това често води до проява на агресивни форми на поведение. В най-ранната детска възраст срещата с медиите и дигиталните устройства се осъществява у дома чрез наблюдение или съвместно с родителите. Тук е мястото да припомним, че Виготски приема, че когнитивното функциониране се определя и зависи от няколко фактора като културна среда и общуване на децата с възрастните, от характера и степента на това взаимодействие и съвместната им дейност.

2.2 Децата, медиите и детската агресия

2.2.1. Децата и медиите – специфика на възприемане и влияние върху агресивното поведение на децата

Използването на медиите от децата е функция на индивидуалните нужди и способности, на обкръжаващата среда – както физическа, така и социална, в която се развиват децата. (Ангелов 2016) Детето общува с медиите според своите потребности – когнитивни, афективни, личностни, интегративни. Връзката индивидуални потребности – социална среда се отнася пряко към социализацията на детето. Формирането у децата способност да овладяват гнева си и уменията да се отнасят критично към агресията в медиите благоприятства лесната им социализация в детския колектив. От гледна точка на формирането на медийна грамотност като средство за социализация се преповтаря потребността от медийно образование както за подрастващите, така и за техните родители, членовете на семейството и учителите.

Медиите със своите функции да забавляват, информират, възпитават, манипулират имат значително влияние върху детето. Именно това влияние, поради неговата социална значимост, е основна тема на наблюдение, социологически проучвания и научно изследване. Интересът към научно изследване на проблема се дължи на това, че от гледна точка на психологията, педагогиката и социологията се търси отговор за влиянието на медиите и как то се отразява на развитието на детето.

Комплексните предизвикателства, пред които е изправено възпитанието днес, често са свързани с доминиращото влияние на медиите в ежедневието на детето още от ранна детска възраст. Интересът на детето към тях е голям поради лесния достъп.

Връзката медии – деца има две измерения: от една страна медиите формират детето със своето съдържание, а от друга е необходимо у детето да се формира правилно отношение към медиите. Тази двоичност на връзката поставя въпроса за отговорността на медиите като създатели на медиен продукт и едновременно с това голямата отговорност на родители и възпитатели, които са най-близо до детето и с най-активна роля в неговото възпитание. Медиите образуват, възпитават и формират определени ценности, но наред с това общуването с тях може да има редица нежелани ефекти върху неукрепналото съзнание на детето с негативни последици.

Връзката между човека и медиите е променена. Първоначално пасивен зрител, после активен потребител, реципиентът днес е активен участник в процеса на взаимодействие с медиите. Този факт задава един нов дискурс на изследване на връзката медии – деца. Днес децата са онлайн, те са в мрежата – с всички положителни и отрицателни ефекти. А възрастовата граница на тази среща вече е изтеглена значително напред – година – година и половина.

Дигиталните медии имат редица предимства при интерпретацията на една художествена творба като динамиката на смяна на кадъра, близкият или далечен план, преобразуващи ефекти, компютърна графика, подчертаване на отделни детайли, музикални и звукови ефекти и други съчетания, които са изключително интересни, привличащи вниманието на детето и запомнящи се.

Детето се идентифицира с героите, преживява неща, които не са негов действителен опит, но без проблем приема роли и искрено се вълнува. По-малките деца не могат ефективно да възприемат и учат, ако нещо само им се преподава. Те имат нужда от игра, от преживяване и ангажиране на всичките им сетива, от динамика. Те много повече запомнят, ако извършват различни дейности и така усвояват знания и компетентности, по-лесно осмислят ценности.

Нямаме основания обаче да виним медийното въздействие като единствен фактор за поощряване на неприемливо или агресивно поведение на децата, за употребата на груби или неприлични думи. Определена, бих казала основна вина носят родителите, които поради заетост или умора оставят с часове детето си пред малкия екран. Голяма част от хората смятат, че телевизията, компютърът, а вече и таблетът, смартфонът и новите дигитални устройства са причина за нарасналата детска агресия.

Медиите създават идоли и внушават възхита на агресивността с изобилие от филми с насилие и бруталност – супермени и свръх герои. По този начин създават модели на подражание. Това притъпява чувствителността, милосърдието, емпатията. Медийните послания въздействат силно не само на съзнателно, но и на подсъзнателно ниво и това твърдение се отнася и за детската аудитория, особено за ранната детска възраст, когато определен поведенчески модел може да се прояви значително по-късно, ако детето се окаже в същата или подобна ситуация.

Детската аудитория е най-уязвимата част от обществото. От малкия екран на телевизора, от клипове, които гледа в Youtube, чрез видео игрите детето открива света, възприема модели на поведение и различни послания, но няма достатъчен опит да осмисля съдържанието им, а още по-малко има способността да се защити от вредно, негативно или неподходящо съдържание..

В днешно време се по-отрано децата влизат в социалните мрежи, извършвайки различни дейности – разглеждат, чатят и общуват със свои приятели, връстници, включително дори и с непознати, което ги излага на различни рискове. Новите медии и медийни технологии с широки възможности, които предоставят за благоприятно развитие, на процеса на научаване са ефективно средство за изграждане на комуникативна компетентност – важно условие за социализация. В този смисъл дигиталните медии се превръщат в един от основните агенти в тяхната социализация и е особено важно обществото и в частност училището и семейството да отчитат този факт, като спомагат за развиване на медийната грамотност при децата от предучилищна и начална училищна възраст.

Именно в процеса на своята социализация детето усвоява правила и норми, отнасящи се към различни системи на културата като познание, език, морал, религия, традиции и обичаи и др., изпълнявайки различни социални роли. В този процес детето развива способности, интелект и поведение, които формират неговата личност.

Дисертационният труд разглежда и някои добри примери за медийно съдържание, предназначено за деца като проекта „Златна ябълка“, „А понеделник всъщност е приказка“, сайта „Книговище“ и телевизията за детски новини към него „Vijte“, предаването на БНТ „Натисни F1“ и др.

2.2.2. Рисковете на онлайн пространството и медийното образование като превенция на детската агресия

Ясно е, че не можем да лишим децата от гледане на телевизия, нито от използване на дигитално-медийните устройства с презумпцията, че вредят върху развитието на децата и че Интернет е опасно място. Но под различни форми родителите и педагозите могат да обяснят на детето, че съществуват някои опасности. Ползите от използването на дигиталните медии от децата както в къщи, така и в градината и по-нататък в училище биха били полезни за тях само в случаи, че те отрано придобият умения да ги използват по правилния начин. При правилно взаимодействие с дигиталните устройства и медиите, път към което е медийната грамотност, децата могат да умножават знанията си, да развиват уменията и да разширяват компетентности, които да благоприятстват последващото им развитие. Чрез Интернет най-вече се попада в едно виртуално пространство, предоставящо изумително изобилие от манипулативни възможности.

По тази причина в тази част се спираме на някои програми за безопасно пребиваване в мрежите като Safer Internet и българското участие в нея на Националния център за безопасен Интернет, порталът „По-добър интернет за деца“, споменаваме и образователните уроци на „Натисни F1“ на БНТ за програмите за родителски контрол Family safety, Leech Block, Protect Your Kid.

Тук ще припомним едно съобщение от комисията на ЕС до Европейския парламент се казва, че: „Децата трябва да развиват своето критично мислене и грамотност в боравенето с цифровите технологии и медии, за да играят активна роля в едно приобщаващо общество. Те се нуждаят от възможност и насоки как да ползват подходящи за тяхната

възраст инструменти, които ще им помогнат да ползват интернет безопасно и отговорно.“ (<http://pedagogicnews.uni-ruse.bg>)

2.3 Семейството и учителите от детската градина – заедно в превенцията на детската агресия

Пред обществото с цялата си острота стои един основен въпрос: как в условията на масовите дигитални технологии, които привличат с модерност, динамика и атрактивност, у децата да се запазят традиционни ценности, които поколения наред съществуват в съзнанието ни като културни кодове. Медиите размиват или подменят понятия като добро и зло, истина и лъжа, разрешено и забранено, разколебана е и представата за действителна и виртуална реалност. Родителите отглеждат и възпитават децата си в почти неравна конкуренция с аудиовизуалните технологии. А децата са поставени пред необходимостта с още недостатъчна подготовка и зрялост да преодоляват предизвикателствата на бързо развитие на технологиите, информационната лавина и медийния бизнес. Ето защо пред родители и учители стои голямата отговорност по запазване и защита на интересите на децата. Но доколко всеки родител притежава знанията и подготовката да подходи правилно към въпроса за връзката медии – деца и влиянието на първите върху развитието и психиката на вторите.

С новите медии децата не са пасивни зрители и консуматори на медийно съдържание, с новите медии децата са активни – могат да играят игри, да си намират клипчета, да пишат и рисуват, да си общуват с приятели, сами решават какво да правят с устройството. С една дума – участват. Освен, че могат да създават медийно съдържание, децата чувстват, че имат инициативата и това повишава тяхната самооценка и оттук желанието да общуват с медии в медийна среда. Децата боравят лесно и безпроблемно с устройствата – дистанционно, компютър, таблет, телефон, но не притежават медиен опит.

Тук под медиен опит разбираме знанията, уменията и нагласите, които децата от предучилищна възраст имат по отношение на медиите и като средство за социализация чрез възпитание, и като педагогическо взаимодействие, и като възпитателна и образователна среда.

Смартфоните, таблетите, телефоните, лаптопите имат свързаност с Интернет и рискът да попаднат на неподходящо съдържание като филм, реклама, снимки или дори недобронамерени хора е много вероятен. Освен това, тъй като тези устройства са лични, родителят в много по-малка степен може да контролира какво прави детето му, каква игра играе, какво гледа или с кого общува. Прави впечатление и един друг момент – родителите не са така категорични по отношение на технологиите както по отношение на телевизията. Дали защото не си дават сметка за опасните за физическото (зрение, обездвижване, наднормено тегло) и психическо (нервна преумора, страх, агресия, депресия, пристрастяване) здраве на детето или защото те сами не се отделят от телефона си, от лаптопа или компютъра, самите те играят, чатат, общуват в социалните мрежи, пращат есемеси. По този начин не само че оставят децата без наблюдение, но и намаляват времето за пълноценно общуване с тях или общи занимания с цялото семейство.

Заплахата от медиите в голяма степен се дължи на нерационална употреба, като неправилните връзки и отношения биха могли да доведат до негативни промени в няколко сфери на детската личност: когнитивна, емоционална, мотивационна, социална.

В същото време тече друг процес – на създаване на друг вид социализация, процес на изграждане на ново медийно общество. Развитието и появата на нови средства за комуникация разширяват възможностите за медийно общуване и формиране на медийно детерминирани групи, където общуването е лесно, бързо и практически

неограничено. Създава се виртуална реалност наред с реално съществуващата действителност, която е улеснена от ускореното време и скъсените разстояния.

Агресията и насилието е тема, която често се свързва с медиите и предизвиква спорове по отношение на съдържание, професионализъм, журналистическа етика и нарушаване правото на личен живот. Особено чувствително е обществото, когато става дума за деца. Насилието и агресията, в това число и детската агресия съществуват в живота, дори с тенденция да се увеличава. Медиите, обаче, с търсенето на сензации и с големите си възможности за разпространение спомагат за това.

В своето развитие детето е под въздействието на много и различни фактори, един от които са медиите. Със своето силно познавателно и емоционално въздействие, те оказват влияние върху индивидуалното развитие на детето. Когато това влияние е негативно, съществуват реални опасности за поощряване на агресивно поведение, на витимизация или агресивно-депресивни отклонения.

Предлага ни се свобода, която ражда зависимости. Става дума не само за телевизия, кино и видео, става дума за новото Интернет общество, част от което е и детското Интернет общество, отчитайки факта, че възрастовата граница става все по-ниска.

Все по-отчетливо пред родители и педагози се очертава задачата за придобиване на съответна медийна грамотност, да се направи анализ и оценка на влиянието на медиите върху децата от една страна, а от друга – у самите деца да се изградят умения да се ориентират, да преценяват и разбират медийните послания и език, който от своя страна събира всички средства на комуникация – текст, звук, символи, цвят.

В предучилищна възраст децата все още не са самостоятелни, разчитат на родителите си и ги приемат за авторитет.

Изводите обикновено се отнасят до това, че използването на масовите комуникации от децата и родителите е функция на индивидуалните нужди и способности, на обкръжаващата среда – както физическа, така и социална, в която се развиват децата. Изводите се отнасят и до кои средства и какво съдържание и обем влияят на поведението на децата и родителите, т. е. валидна е постановката: “Кои средства, при какви условия водят до какви ефекти, между какви деца?”.(Ангелов 2010)

Семейството е първото и основно място, където дете получава първи знания за света и своята първа социализация. Първите седем години са базови в развитието на детето. В общуване с най-близките си хора, то не само опознава средата, но и придобива основни умения, а и постепенно формира своя ценностна система, подражайки модели на поведение и отношения към другите, които наблюдава у своите родители. Повече от всякога в този първи период от своето развитие детето се нуждае от нежна грижа, позитивни усещания, приятни забавления, игра и интелектуални стимули, които да помагат неговото развитие и да го мотивират.

Но ние твърдим, че на първо място за намаляване на детската агресия и в цялостното възпитание на децата е ролята на родителите и семейството, защото това е първата и най-близка среда на детето от предучилищна възраст. Наличието на грубо и скандално поведение, неуважение, сарказъм не само, че нараняват детската психика, но и дават модел за подражание, който детето да усвои и да пренесе в детската общност. В днешно време бракът и семейството минават през различни трансформации, които имат голямо влияние върху възпитанието на децата.

В тази част на дисертацията разглеждаме още и модела на българското семейство, отношенията между родителите, отношенията

родители – деца – други членове на семейството, емоционалното състояние на детето, влиянието и подражанието на различни поведенчески модели и доколко те могат да породят агресивно поведение, което детето да пренесе и в колектива на детската градина. Смятаме, че за формиране на начална медийна грамотност в най-ранната детска възраст семейството е от първостепенно значение. Наред с изграждането на семейните ценности, според възможностите си родителите могат и трябва да създават интерес и положителна нагласа за ползването на дигитални устройства и да ограмотяват децата по отношение на безопасната им употреба.

Освен възпитателен фактор, в детската възраст най-социализиращите агенти са семейството, приятелите от детската градина, учителите и, не на последно място са медиите. Огромното им моделиращо влияние върху поведението на децата се определя и от това какви медийни образци и модели се предлагат, какви ценности възпитават и дали посланията, които носят, имат положителен или отрицателен заряд.

Чрез медиите децата имат възможност да се самообразоват, да учат, да се обогатяват културно, да изграждат свой художествен вкус. Оттук още веднъж потребността от въвеждане на медийното образование и медийната грамотност като активна и целенасочена образователна политика още в предучилищна възраст. Започвайки от семейството и детската градина, след последната училищна степен, в обществото ще влезнат грамотни, компетентни, професионално ориентирани, граждански активни, толерантни млади хора.

В процеса на социализацията на детето за него е важна динамиката на отношенията родител – учител и в нея няма място за съперничество и конфликт, а напротив – сътрудничество в една обща цел. Процесът разбира се е двустранен. В дисертацията подробно анализираме успешни и неуспешни отношения родител – учител и търсим модел на

ефективно сътрудничество в полза на детето. Стигаме до извода, че и за родителите, и за учителите в детската градина е важно да създадат подходяща атмосфера за педагогическо взаимодействие, в която и те, и децата да се чувстват удовлетворени от положените усилия. При работа с деца от предучилищна, възраст е принципно важно заниманията да се провеждат в ефективната образователна среда и положителна атмосфера.

ТРЕТА ГЛАВА: ПРОГРАМНА ОРИЕНТАЦИЯ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И ИЗСЛЕДВАНЕТО. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОУЧВАНЕТО

3.1. Програмна ориентация на дисертационния труд и изследването

Предмет на дисертационния труд е динамиката на отношението медийно образование – детска агресия с аспект ранното медийно образование като фактор на социализация на децата от предучилищна възраст и реализация на медийно образование в семейната среда и педагогическото взаимодействие в детската градина и намаляващия ефект върху проявите на агресия в предучилищна детска.

Обект на изследването е медийното образование като потребност и условие за реализация на личността на детето с оглед промените в обществото, свързани с развитието на информационно-комуникационните технологии и нарастващи прояви на агресия, повлияна от медиите и свободния достъп до информация..

Целта на изследването е да се разкрие значението на медийното образование и медийната грамотност за адекватната социализация на детето и изграждане на правилно отношение към медиите от ранна детска възраст. и от това да докажем, че чрез него детето постига добра социализация, чрез изграждане у детето способност за овладяване и позитивно отношение към околните.

За постигане на изследователската цел и потвърждаване на хипотезата, че медийното образование и медийната грамотност като ключова компетентност за ефективно и безопасно общуване с медиите могат да играят положителна роля за намаляване на агресивното поведение, си поставихме следните изследователски задачи:

- Анализ на връзката медийно образование – агресивно поведение при децата от предучилищна възраст
- Анализ на влиянието на медиите върху проявите на детска агресия
- Да се докаже целесъобразността на медийното образование на децата от предучилищна възраст
- Да се докаже, че формирането на медийна грамотност е ефективно и важно още е детска възраст с оглед социализацията на детето
- Да се докаже, че създаването на медийна компетентност у децата може да намали проявите на агресия, породени от общуване с медиите
- Да се докаже, че медийното образование може да подпомага развитието на детето като развива неговата любознателност, интерес към знание и опознаване на света и учене през целия живот
- Да се докаже, че самите медии могат да съдействат в тази посока, чрез подходящо забавно, развлекателно, игрово, възпитателно и образователно съдържание, специално предназначено за деца
- Да се открие ролята на всеки един от субектите, които имат най-пряка връзка с медийното образование и възпитанието на детето
- Да се анализира взаимодействие на семейството, детската градина и неправителствените организации за преодоляване на негативните влияния на връзката медии – деца, в частност – на породена от медиите детска агресия, а също и за защита на децата в Интернет

- Да се докаже необходимостта от високо подготвени медийни педагози за работа с деца и по-широка възрастова граница
- Проблемът за медийното образование и детската агресия да бъде разгледан в български и европейски контекст.

Хипотези на изследването:

Приемаме, че медийното образование не е застъпено в достатъчна степен в предучилищна образователна степен и изостава от развитието на съвременните комуникационни технологии и базираните на тях средства.

Приемаме, че ранното медийно образование развива комуникативната компетентност у децата, подпомага тяхната социализация, развива уменията им за взаимодействие с дигиталните медии и може да играе положителна роля за намаляване на агресивното поведение в определена социална ситуация.

Предварителната ни хипотеза е, ***че ако в условия на социални ситуации, реализиращи се в семейството или в детския колектив и в педагогическите ситуации в детската градина се използват медийни продукти, се създават условия за превенция на агресивните прояви, стимулиране на житейски умения и медийна грамотност.***

Етапи на работа при подготовката на дисертационния труд:

Първи етап – проучване на литературата и запознаване с основните публикации по темата и различни социологически проучвания, които изследват отношението на децата с медиите и детската агресия, породена от медиите.

Втори етап – посещения на докторанта и участие като наблюдател, помощник или участник в педагогически ситуации в две детски градини.

Трети етап – провеждане на анкетно проучване с деца, родители и учители от 5 детски градини

Четвърти етап – анализ, въпроси, изводи и препоръки към основните субекти в процеса на взаимодействие на децата с медиите : деца, родители, педагози, държавни институции, неправителствени организации, създатели и разпространители на медийно съдържание, специалисти от IT сектора, рекламни специалисти и представители на бизнеса. .

3.2. Методи на изследването:

- Преглед и критичен анализ на основни публикации по темата на дисертационния труд
- Наблюдение на педагогически ситуации
- Педагогически експеримент – педагогически ситуации
- Анкетно проучване, осъществено от докторанта
- Обработка на статистически данни

За целите на настоящия дисертационен труд беше направено проучване, което ни дава възможност да направим изводи на базата на наблюдения и примери от практиката и да изведем проблемните въпроси, които този опит открива.

В направеното проучване имахме за цел да съберем допълнителни сведения за това каква е връзката между медиите и детската агресия и до каква степен медийното образование може да неутрализира негативното влияние на медиите и доколко ранното медийно образование може да повлияе на положителното развитие на детската личност.

3.3. Анализ и резултати от изследването

А) Хронологични параметри на изследването

Изследването беше проведено за времето 15.04. – 15. 06. 2021 в 4 столични и 1 провинциална детски градини:

Б) Количествени и качествени параметри:

Проучването се проведе в 5 детски градини : 65 ОДЗ “Слънчево детство”, гр. София, ЧДГ “Слънчево зайче”, гр. София, ЧДГ “Усмивка”, гр. София, ОДЗ 191 “Приказка без край”, гр. София , ОДЗ“Звънче“ –

Реципиенти; Общо 180 души, разпределени в три групи, от които 90 деца, 60 родители и 30 учители.

От своя страна децата се делят на възраст от 3 до 5 години (30 деца) и от 6 до 7 години (60 деца).

В групата от три до пет участват 18 момичета и 12 момчета, а в групата от 6 до 7 – 31 момичета и 29 момчета.

Родителите са: майки – 41 и бащи - 19, съответно:

- майки на деца от 3 до 5 години – 18 , от 6 до 7 години – 23.

- бащите на деца от 3 до 5 години – 4 и на деца от 6 до 7 години – 15.

Учителите са с педагогически стаж до 10, до 15, до 20, над 20 години. Най-много са със стаж над 20 години – 16, до 20 години – 2, до 15 години – 3, до 10 години – 9.

Структурата на участниците е показана в таблица 1.

Табл. 1. Структура на участниците

Група	деца	деца	майки	Майки	бащи	бащи	учители	общ
	3-5 г.	6-7 г.	3-5 г.	6-7 г.	3-5 г.	6-7 г.	стаж/бр.	брой

Рецепиенти									180
Деца	30	60							90
Родители			18	23	4	15			60
Учители							10г.	9	30
							15г.	3	
							20г.	2	
							над 20г.	16	

В) Структура на проучването и анкетните карти

Направените за целта на изследването анкетни карти бяха целево ориентирани към три групи – деца, родители и педагози в детска градина.

Анкетната карта е анонимна. Тя съдържа въвеждащ обяснителен текст за целите на проучването, уверение, че данните ще се използват единствено за целите на дисертацията, начинът на отбелязване на отговорите. Освен основните въпроси, анкетната карта иска сведение за пол и възраст за децата, за родителите – баща или майка на дете от три до пет и 6 – 7 години, а за учителите – педагогически стаж.

Текстът завършва с благодарност за отзивчивостта и коректността. Картите за деца съдържат 30 въпроса, а картата за родител и учител по 25 въпроса. Към децата въпросите се задаваха устно, а в анкетната се записваха отговорите. На родители и учители картите бяха предоставени за срок до 3 дни, след което бяха събрани. Участието им беше предварително потвърдено. И между родителите, и между учителите имаше лица, които отказаха да участват в анкетата.

Въпросите от анкетите отразяват темата на изследването, формулирани са ясно и са съобразени с опита на анкетираните лица.

Въпросите са групирани с оглед целта на изследването, като има ключови въпроси и уточняващи такива.

Въпросите допускат три отговора: ДА; НЕ; ДРУГО (НЕ ЗНАМ, НЕ МОГА ДА ПРЕЦЕНЯ). Към въпросите за любим герой от детско предаване или филм и за любима книжка е въведен допълнителен въпрос за името на героя и заглавието на книгата.

Анкетните карти бяха обработени, след което се направи анализ на резултатите сумарно и в проценти за всяка от трите групи, и се направи коментар на събраната информация. Количествените данни се изчисляват в проценти и се представят графично.

Поради ограниченият обем на реферата, представяме резултатите частично с направените изводи.

На първият въпрос, гледа ли детето телевизия, отговорът и в трите групи е 100% , 91, 67% прекарват пред екрана повече от час на ден.

Една от целите на анкетата беше да проверим степента на родителския контрол и доколко той се реализира при най-малките зрители. Твърде притеснително е, че около 22% от родителите не проявяват въобще никакъв контрол, може би защото смятат, че телевизията е по-безопасна. Останалите 78% заявяват, че контролират достъпа на детето до телевизионните канали.

Според родителите, малко повече от половината – 53,33% от децата сами избират какво да гледат, а останалите 46,67 гледат без избор. Според децата 61,11% от тях сами избират какво да гледат.

Друга цел на изследването е да проверим какви умения да боравят с електронни устройства притежават децата. Ако приемем, че пускането на дистанционното е първото умение за работа с електронно устройство, то 98,89% от децата го владеят и са направили своите първи

стъпки в придобиване на дигитални умения. В същото време, обаче, се оказва, че това е позволено само на 72,22% от тях – толкова от децата отговарят, че им е позволено да използват дистанционното, а на останалите 27,78 това не е позволено и това са по-малките деца от 3 до 5.

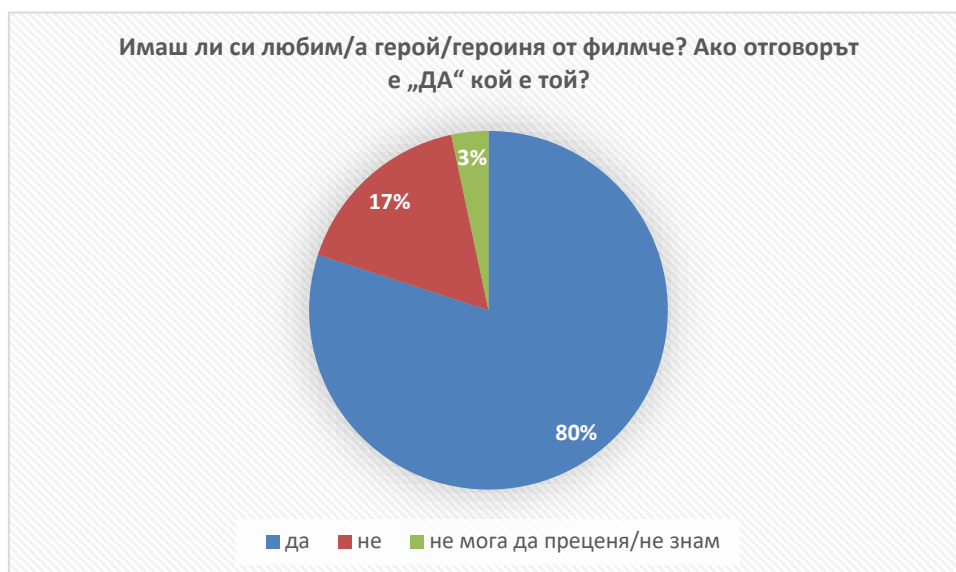
По равно се разделят децата, които обичат да гледат реклами и тези, които не обичат по 49% на 49%. Само 2% от децата отговарят с „Не знам“. 60% от децата отговарят, че някои от рекламите им изглеждат странни и неразбираеми срещу 27%, които нямат такова усещане, а 13% от деца не могат да преценят това. Рекламите, с които изобилстват детските филми, понякога децата ги възприемат като част от самия филм. (Диагр. 1)

Диагр. 1

На въпроса „Имаш ли любим филм и герой“? 80% от децата отговарят „ДА“, 17% нямат любим филм или герой, а 3% от деца не могат да отговорят категорично на този въпрос.

Диагр.2

Прави впечатление, че посочените поименно филми са продукции на различни телевизионни канали за деца, до които децата достигат през телевизионният приемник, лаптоп или през телефон, а не са продукции на телевизията или на българско предаване за деца. От посочените любими филми 2,67% са руски, 97,33% са американски.

Затова, естествено, 95,5% от децата да отговорят положително на въпрос номер 9 „Когато гледаш филмчета, искаш ли да си на мястото на героя/героинята, когото/която харесваш?“, 3,33% от децата отговарят отрицателно, а 1,11% не знае.

На въпроса „Виждал/а ли си по телевизията или в някое филмче някой да удря или обижда свой приятел?“, отговорите са 61% „ДА“ срещу 39% „НЕ“, което е обяснимо с това, че децата гледат филмчета преди всичко у дома, където контролът не е така силен.

По-ясно е изразена разликата в отношението на децата към такова поведение в отговорите на въпроса :“ Мислиш ли, че е правилно да

го удари или обиди, щом е ядосан?“. 78% от децата отговарят, че това не е правилно, а 12% деца отговарят положително на въпроса.

Въпросът „Ако някое дете те ядоса, иска ли ти се да го удариш?“ пренася филмовата ситуация в реалността. На този въпрос 45,5% деца отговарят с „ДА“, 52,5% отговарят с „НЕ“, 2% деца отговарят с „не знам“. Като знаем, че в тази възраст децата са искрени, този резултат ни кара да се замислим.

Отговорите на въпрос номер 14 категорично потвърждават твърдението ни за влиянието на филмите върху поведението на децата и възпроизвеждането на модели на поведение и отделни постъпки, включително и модели на агресивно поведение. За богато въображението на децата, това е естествено състояние. На въпроса „Когато си играеш, представяш ли си, че си на мястото на своя любим герой?“ 98% от деца отговарят положително, а само 2% отговарят, че не си се представят на мястото на своя любим герой. (Диагр.3)

Диагр.3

Въпрос 15, 16, 17, 18 от анкетата – интервю с дете се отнасят до използването на компютър, лаптоп, таблет или мобилен телефон от страна на децата. Отговорите ни показват, че : 69% от интервюираните деца

притежават собствен телефон или таблет; 98% играят игри на компютър, таблет или телефон (собствен или на родител) (Диагр.4); 69% от тях сами избират на коя игра да играят. (Диагр.5) Приблизително 68% могат сами да си изтеглят игра на устройството.

Диагр.4

Диагр.5

Друга цел на анкетата беше да установим как се отнасят децата към игри, които включват силови и бойни действия. Оказва се, че 34% от децата харесват да играят на игри, в които стрелят и се бият с други,

приблизително 65% не харесват такива игри, а 1% отговарят, че не играе, но гледа как играят по-големите. (Въпрос 19)

На въпрос 20 „Ако играеш на игра, в която героите се стрелят или бият, искаш ли да я играеш и със своите приятели на живо с играчки пистолет или да се биете заедно?“ 33% от децата отговарят с „ДА“, а 67% дават отрицателен отговор.

По равно 50% на 50% се разделят отговорите на въпроса „Имаш ли играчка пистолет?“, но трябва да кажем, че това разделяне не е на момчета – момичета. И при едните, и при другите тази играчка присъства.

46% от децата обичат да играят с пистолет, а за 54% пистолетът не е от любимите играчки.

Въпроси 23 и 25 са посветени на проявите на емпатия и съчувствие към играчките, независимо дали това са собствените играчки. На въпроса „Ако куклата или плюшената играчка, с която си играеш, плаче, целуваш и гушкаш ли я, за да спре да плаче?“ отговорите са приблизително 49% „да“ и 51% „не“.

Последната група въпроси ни дават възможност да разберем с какво друго се занимават децата. Четири от въпросите (26, 27, 28, 29) към децата са отделени за алтернативни на технологиите занимания.

Диagr. 6

Между най-обичаните книжки и герои преобладават приказките. За съжаление тук отново присъстват в по-голямата си част чужди приказки

На въпрос 29 „Когато си вкъщи, помагаш ли на мама и татко?“ повечето деца отговарят, че да, помагат – 59% , 9% „помагат на мама“, 7% помагат на татко“, 25% от деца отговарят, че не помагат, когато са вкъщи.

Последният въпрос „В твоята детска стая има ли телевизор?“ ни показва, че 14% от децата имат в стаята телевизор и 86% нямат. Обобщените данни са отразени в (Приложение 1.)

Погледнато през очите на родителите, нещата изглеждат по следния начин: Всичките анкетирани родители отговарят, че децата им гледат телевизия ежедневно, а приблизително 92%, казват, че децата им прекарват пред телевизионния екран повече от час на ден.

На въпрос 3 „Контролирате ли достъпа на детето си до телевизионните канали?“ 78% отговарят положително, а 22% не упражняват такъв контрол.

По отношение на контрола на родителите и свободата на детето да използва самостоятелно медиите е въпросът „Вашето дете само ли

избира какво да гледа?“. Според 54% от родителите децата сами избират какво и кои телевизионни канали да гледат.

На въпрос номер 5 – 54% от родителите отговарят, че детето им притежава собствен мобилен телефон.

А на въпрос 6 „Вашето дете има ли абсолютно свободен избор на каква игра да играе на телефона/таблета?“ 35% от родителите отговарят положително, а 65% от тях не предоставят такава свобода на децата си, което показва, че те проявяват по-строг контрол върху децата си по отношение на използването на устройствата за забавление. Но отговорите на следващия не са в потвърждение на това.

На въпрос номер 7 „Позволявате ли на Вашето дете да използва Вашия телефон/компютър с достъп до интернет, когато не следите пряко какво прави на телефона/компютъра?“ отговорите почти се изравняват с малък превес към тези, които позволяват на детето си да ползва устройства, свързани с Интернет – 52% отговарят „ДА“ срещу 48% - „НЕ“.

Диагр.8

На въпроса „Вашето дете предпочита ли да играе на видео игри, в които героите се бият или стрелят?“ 66,8% от тях отговарят положително, според 30% детето им не предпочита такива игри, само 1,6% родител отговаря категорично, че детето му не играе такива игри, а 1,6% отговаря „Не мога да преценя“.

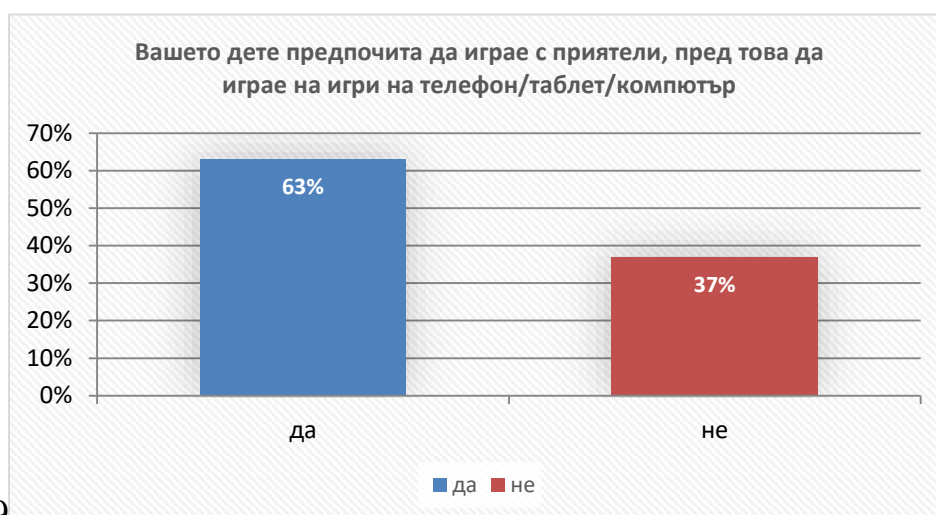
В същото време, въпреки предпочитанието на детето, 62% от родителите позволяват на детето си да играе на такива игри, а 38% не позволяват (Въпрос номер девет).

На въпрос номер 10 „Случвало ли се е Вашето дете да имитира действия от видео игра, свързани с бой или стрелба?“ получаваме 73,% положителни отговора и 27% отрицателни, което потвърждава твърдението, че децата пренасят в реалността случки, постъпки и модели на поведение, заимствани от виртуалния свят или от екрана.

70% родителите утвърждават, че се опитват да прекратяват такива игри (въпрос 11), а 30% от тях – не.

При това 67% срещу 33% от родителите отговарят, че детето им играе само всеки ден на телефон, таблет или компютър (въпрос 12) Отговорът на този въпрос е още едно доказателство, че в голямата си част родителите не упражняват необходимият контрол над детето.

Приблизително 65% от родителите смятат, че детето им предпочита да играе с приятели, пред това да играе на телефон, таблет или компютър, 35% смятат, че предпочита електронните игри. (въпрос 13).

Диагр.9

На въпрос 14 „Случвало ли се е Вашето дете да види сцени с насилие по телевизията?“ получаваме 82% положителни отговора и 18%

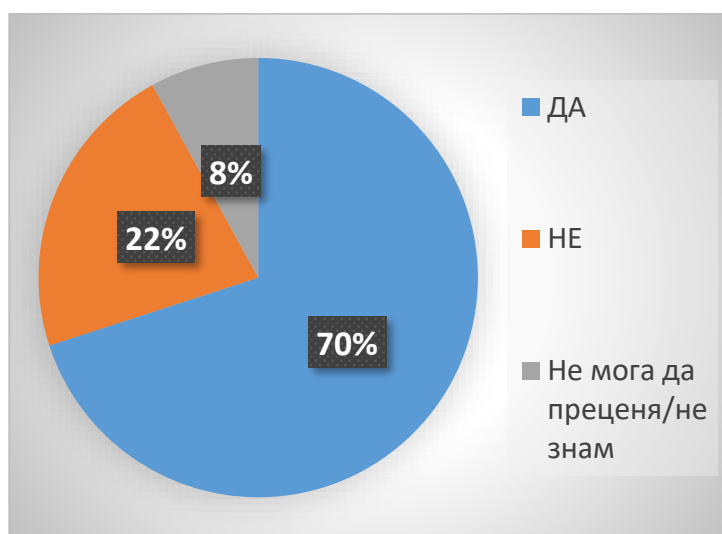

отрицателни, което показва, че въпреки заявления в началото контрол, най-вероятно детето гледа филми за възрастни заедно с други членове от семейството. 74% от родителите играят с децата си, а 26% -не. 100% отговарят, че излизат с децата си сред природата. На 25 въпрос „Смятате ли, че информационните технологии и медийното образование трябва да бъдат въведени в заниманията в детската градина?“. Отговорът на този въпрос разделя мненията почти по равно – 45% от родителите отговарят положително, малко повече са тези, които не са съгласни – 50%, а 5% от родителите отговарят „Не знам“.

В сравнение с родителите на децата, две трети от учителите подкрепят тази идея, а една трета смятат, че това не е необходимо.

70% от учителите смятат, че днешните деца проявяват по-често агресия в сравнение с децата от предучилищна възраст преди 10 години, 22% не мислят, че днешните деца са по-агресивни, 8% не могат да преценят.

Диагр. 10 Смятате ли, че днешните деца са по-агресивни от връстниците си от преди 10 години?

На въпрос 16 „Наблюдавали ли сте някое дете, докато си играе да удря или обижда играчка?“ 60% от учителите отговарят положително, 40% не са наблюдавали такова поведение.

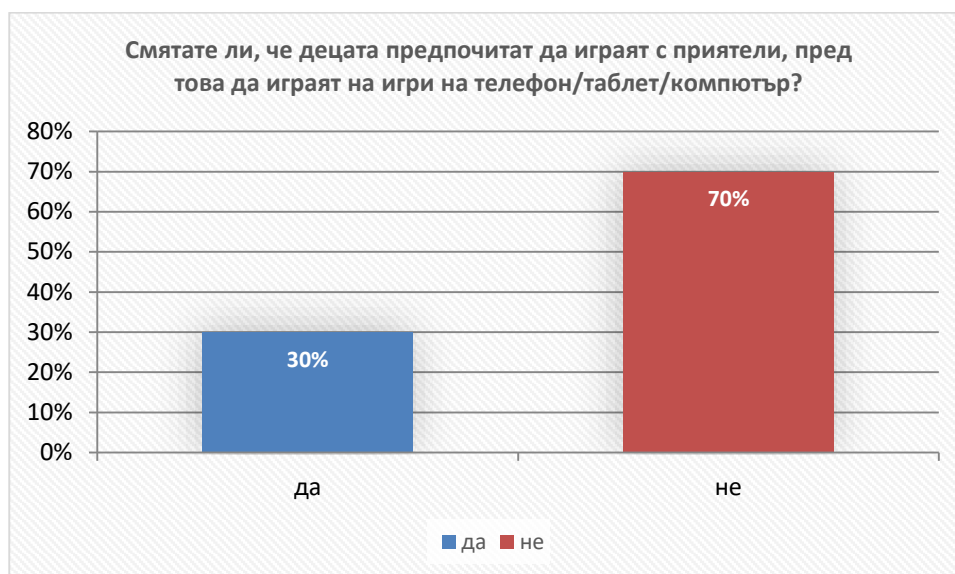
По отношение на влиянието на дигиталните средства върху детската агресия, на въпроса „Смятате ли, че тези действия и прояви са заимствани от филми или електронни игри?“, мненията за и против се разделят 54% на 46%.

Всички детски градини разполагат с компютър, 100% от учителите използват технологии в личния си живот, 100% - за връзка с родителите (имейл, чат, група в социална мрежа), 77% от тях ползват технологии в работата си, 83% гледат филмчета и ги обсъждат в групата, 27% използват телевизия в работата си.

Според 86,67% от учителите децата подражават на герои от филми и игри и в ситуации, които не са игрови (въпрос 8).

Само 30% от учителите отговарят положително на въпроса „Смятате ли, че децата предпочитат да играят с приятели, пред това да играят на игри на телефон/таблет/компютър?“, а според останалите 70% децата предпочитат играта на някое от устройствата пред живата игра с приятели. Това съотношение показва, че все повече децата в предучилищна възраст предпочитат общуването във виртуална среда. Нека припомним и отговор на родителите на същия въпрос. Според 63,33% от тях децата им предпочитат да играят с приятели, според 35% децата предпочитат електронната игра и 1,67% предпочита да гледа телевизия. Въпреки разликата в съотношението, пак е ясно, че такава тенденция съществува и с оглед на бързото и масово навлизане на нови дигитални продукти, тя ще се задълбочава и ще продължи, когато детето тръгне на училище.

Диагр.14

Същото съотношение на отговорите получаваме и на въпроса „Смятате ли, че децата предпочитат да играят на видео игри, в които героите се бият или стрелят?“ 90% от учителите отговарят, че са наблюдавали децата да имитират действия, свързани с насилие, бой, стрелба, обида, които са заимствани от телевизия или филм, а 83,33% са наблюдавали модели на поведение, заимствани от компютърни игри.

На въпрос 25 от учителската анкетна карта: „Смятате ли, че медийното образование трябва да започне в предучилищна възраст?“ 67% отговарят положително, а отговорът на 33% от тях е отрицателен. Този резултат показва, че една голяма част от учителите не одобрява ранното общуване с медиите. Това само показва колко е важно медийната педагогика да стане задължителна дисциплина във висшите училища, които подготвят учители.

Резултатите, получени от анкетното проучване ни дават основание да твърдим, че:

1. Децата от детските градини отрано взаимодействат с електронни устройства като таблет, смартфон, телефон и са постоянни телевизионни зрители.

2. В ранната детска възраст проявите на агресия са все още малко и само частично се дължат на влиянието на медиите и компютърните игри.

3. Проявите на агресивно поведение се отнасят повече към игрови ситуации, а не към реални ситуации или като отношение към играчки, връстници или членове на семейството

4. Децата от 3 до 7 години обичат да гледат филми по телевизията или на компютър и телефон. Имат любими филми и любими герои, на които с удоволствие подражават.

5. Всички деца обичат да им се четат книжки и да им се разказват приказки и повечето от тях имат детски книги в домашните библиотеки.

6. Родителският контрол, доколкото го има, се отнася повече за времето пред екрана на телевизора и за здравето, отколкото до нещата, които детето прави, докато взаимодейства с устройството.

7. Днешните деца проявяват по-често агресия, отколкото децата на същата възраст преди 10 години.

8. Учители и родители се разминават във възгледите си по отношение на влиянието на медиите върху децата.

9. Учители и родители не са на едно мнение относно включването на медийното образование в предучилищна степен. При положение, че децата им ползват самостоятелно различни дигитални играчки и устройства и сами влизат в Интернет, това е знак, че те самите нямат необходимата степен медийна култура, независимо от това, че са активни ползватели на съвременните технологии.

10. От отговорите на децата става ясно, че любимите филмови герои са в по-голямата си част чужди продукции, което е знак за дефицит на български детски филми. Същото се отнася и за книгите за деца, макар че българската литература и съвременното книгоиздаване предлагат богат избор на българска литература за деца.

Направените изводи насочват вниманието към въпроси, които трябва да намерят своя отговор.

3.4. Интегриране на информационни технологии в образователния процес в детската градина. Медийното образование като ефективно средство за намаляване на детската агресия

Когато се обсъжда въпросът за въвеждане на информационните технологии в образованието, мненията се разделят – на едната страна на везната стоят всички данни, получени при изследвания, които се отнасят главно за негативните ефекти на технологиите за здравето на подрастващите и учениците, а на другата натежават аргументи, свързани с бързото и лесно получаване на информация, подобряване на познавателните възможности на децата едновременно със звук, образ и движение. Ускорено време изпревари образователната система и я постави в догонващо състояние. Възрастта на Интернет потребителите е все по-ниска и все повече е времето, което децата прекарват в мрежата – четат, гледат, слушат, учат, играят игри, правят снимки с телефон – свой или на близък. И, както стана дума, свързаната с пандемията изолация остави и малки и големи с часове пред компютрите, което отново е повод за недоволство и припомняне на всички рискове, свързани с технологиите, други застраши от социално отхвърляне. Което още по-настойчиво поставя въпроса за медийното образование и произтичащата от него медийна грамотност като обществена потребност.

Следователно, необходима е цялостна стратегия за развитие, разширяване и повишаване на дигиталната компетентност и медийна грамотност на учителите, която да гарантира качество в тяхната работа и професионално развитие, а активното използване на информационните и образователни технологии да бъде ежедневна преподавателска практика.

Съвременното образование ще бъде продуктивно, ако съдържанието му е съобразено с нуждите на днешните деца. Присъствието на технологиите в процеса на възпитание и образование се приема като естествено обстоятелство, тъй като в ежедневието си децата са свикнали с тях.

С използването на дигиталните устройства и технологиите се постигат добри резултати както в посока на определено въздействие, така и в посока на начална медийна грамотност. Децата се учат и се забавляват едновременно.

Съдържанието на образованието като модел на социалната поръчка на обществото е нормативно определено в поредица от документи и образователни стандарти. Медийното образование, имайки цел да покаже как медиите могат да възпитават, образават, обучават и съветват, да ориентират и информират, както в семейна среда, така и в образователната институция (Ангелов 2008) работи в посока на постигане нивата на стандартите както по роден език, така и по математика, по изкуства, а стимулирайки творческите пориви на децата от детската градина, да създава положително отношение към познанието, откривателството, креативността у децата, а комуникативността и екипността, която развива ще помогнат детето в неговото развитие и формиране, ще разшири света на детето, неговото чувство за комфорт, което ще намали желанието за агресия.

Педагогическото взаимодействие за преодоляване на агресията в детската възраст може да се реализира във всички образователни направления в предучилищната образователна степен, а също и във всички възрастови групи. При това въздействие могат да бъдат съчетани традиционни и модерни форми и средства. В дисертационният труд формите и средствата са разгледани подробно, а тук ги представяме: играта, художествената литература, изкуството, вербалната комуникация, рисуването, музикалните занимания, спортните занимания

За преодоляване на агресивни постъпки важен момент е вътрешната мотивация у децата за участие и самоконтрол над поведението. Тя ще ги направи по-самоуверени и сигурни в своите възможности и значимост. Чрез позитивната дисциплина у децата се формират умения и навици за самоконтрол и самоорганизация, чувство за колективизъм и работа в екип. Чрез изброените по-горе форми у децата се формират и фундаментални ценности и качества на характера.

Поведението на детето е функция от неговите очаквания. Но за да постигне положителен резултат, детето трябва да използва подходящи знания и умения, които то поради малкия си жизнен опит не притежава.

Задача на предучилищното образование е детската градина да предоставя благоприятна подкрепяща среда и атмосфера, в рамките на която детето да получава необходимото, да усъвършенства и затвърдява знанията си по най-добрия начин. То трябва да се научи да взаимодейства и комуникира с другите по възможно най-благоприятен начин.

А придобиването на макар и начални умения медийна грамотност за правилно, полезно и безопасно взаимодействие с медиите е от огромно значение за бъдещите успехи на детето и основа за неговото бъдеще. За всяко дете знанията и уменията са необходимата перспектива от гледна

точка на възможността за обогатяване на собствения опит и придобиване на важни житейски умения.

В детската градина основна форма на взаимодействие е педагогическата ситуация. Това означава не само подбор на адекватно на целите на въздействие знание, но и подбор на формите на поднасяне и усвояване. Те могат да бъдат текстови и извънтекстови – нагледни. Могат да бъдат и интерактивни. Съчетаването на традиционни форми с медии и медийни продукти в педагогическото взаимодействие разширява съзнанието, обогатява представите на детето, улеснява усвояването и запаметяването, прави ученето забавно и приятно.

Когато търсим връзката между медийното образование и детската агресия, трябва да имаме предвид не само педагогическо въздействие, ориентирано към децата, но и целенасочени усилия за придобиване на медийна грамотност или надграждане на придобитата такава и у родителите на дигиталните вече деца, и у педагозите в детската градина. Дигитално-медийната грамотност трябва да бъде част от тяхната професиограма.

Овладяването на агресията е свързано със социализацията на младата личност. Важен момент от социализацията е вътрешната мотивация у децата за участие и самоконтрол над поведението. Тя ще ги направи по-самоуверени и сигурни в своите възможности и значимост.

Чрез позитивната дисциплина у децата се формират умения и навици за самоконтрол и самоорганизация, чувство за колективизъм и работа в екип.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изпълнени са задачите, които си поставихме първоначално за постигане на целите на дисертационния труд. От направения анализ на научни теории и публикации, на базата на някои представителни

изследвания на влиянието на медиите върху децата и ролята на медии, родители, учители за социализацията на децата и направеното от нас проучване се потвърди предварителната ни хипотеза, че *че ако в условия на социални ситуации, реализиращи се в семейството или в детския колектив и в педагогическите ситуации в детската градина се използват медийни продукти и иновационни средства, се създават условия за придобиване и развитие на житейски умения, умения за ефективно учене, медийна грамотност и навици за учене през целия живот.*

Бързото развитие на технологиите доведе до промяна на начина на общуване дори в кръга на семейството. Но в най-ранната детска възраст родителите остават най-важен фактор за правилното физическо, умствено и емоционално развитие. Тяхна е грижата за контрол и развиване на правилно отношение към използването на дигиталните устройства, които изпълват домовете им. Но те самите често трудно догонват непрекъснато появяващите се иновационни технологии и не винаги успяват да се ориентират в множеството канали за информация. Не винаги им достига медийна култура, която да предадат на своите деца. Медийното образование може да намали тази дистанция между поколенията и да им помогне да са по-близо до проблемите на своите деца. Негов естествен съюзник е учителят в детската градина, от когото също се изисква да бъде в крак с времето – време на технологиите и дигиталните нови средства за общуване и образование.

Отчитайки мощното влияние на медиите за формиране на модели на поведение и подражание, те биха могли, чрез насочване и подбор на подходящо за децата и съдържание да помогнат на децата си да развият качества като уважение, добронамереност, откритост, съпричастност,

грижовност към играчките, и – не на последно място – любознателност, интерес, откривателство.

Медийното образование и медийната грамотност в предучилищната възраст способстват за ранно формиране на ценности у детето. Те могат да бъдат регулатор на агресивните прояви у децата, да улесняват плавната им социализация и ги подготвя за следващия важен етап в живота им – училището.

Интерактивните медийни продукти са могъщ фактор за развитието и формирането у детето на любов към семейството и родината, любов към природата и грижа за нейното опазване, любов към животните, защита на добри каузи, толерантност и уважение, другарство, емпатия и др. Медийната грамотност, придобита в предучилищна възраст, подготвя детето за неговата бъдеща реализация като личност в училище и по-късно в живота. Ранното медийно образование улеснява плавната социализация на детето, подготвя го за света на информационното общество и има намаляващ ефект по отношение на агресивното поведение. Това предполага, че медийното образование и придобитата чрез него дигитално-медийна грамотност трябва да бъде заложено като средство и среда за педагогическо въздействие в основата на нова образователна парадигма в предучилищната степен, както и в цялата образователна система.

***

Публикации на Адилена Вандова по темата:

1. Вандова, А. Медийните ефекти – средства за медийна грамотност при деца от предучилищна възраст. Квалификация и добри педагогически практики. В: Сборник с доклади на педагогически специалисти и докторанти. 2020-2021. ISBN 978-854-92368-4-2; с. 637-645.

2. Вандова, А. Използване на дигитално-медийните устройства в педагогическото взаимодействие с деца 4-5 годишна възраст. Квалификация и добри педагогически практики. Сб. с докл. на педагогически специалисти и докторанти. 2019. ISBN 978-854-92368-4-2 ; с. 91-96.
3. Вандова, А. Същност на медиите, влияние и медийно детство. //Детска градина. Двумесеч. метод. списание, 2022, бр. 2. (предстояща публикация)

